

میزان دسترسی به شناسه‌های اصل اثر در فهرست‌نویسی آثار

وابسته (شروح) معرفی شده در فهرست

نسخ خطی کتابخانه ملی ایران (۱۳۴۳-۱۳۷۹)

سیمین نیازی^۱

چکیده

در این مقاله، فهرست‌های نسخ خطی کتابخانه ملی از نظر میزان استفاده از ابزارهای ارتباطی برای برقراری روابط کتابشناختی آثار وابسته (شروح) بررسی شده است. در مجموع همه ابزارهای ارتباطی و به‌طور متوسط در ۴۴ درصد از موارد، ابزارهای ارتباطی لازم در متن فهرست‌ها آمده است ولی به‌طور متوسط حداکثر در ۱۱/۲ درصد از موارد این ابزارها امکان ارتباط با اصل اثر را از طریق نمایه‌ها فراهم می‌کنند.

کلیدواژه‌ها

فهرست‌نویسی آثار وابسته، آثار وابسته، فهرست‌نویسی شروح، فهرست نسخ خطی کتابخانه ملی، نقد و بررسی

مقدمه

این فهرست‌ها با ذکر شماره بازیابی و موضوع کلی هر نسخه آغاز می‌شود، سپس کتابشناسی نسخه و در ادامه آن مباحث نسخه‌شناسی می‌آید. برای فراهم کردن امکان بازیابی بهتر نسخ در پایان هر جلد، فهرست‌هایی از نام کسان و عناوین نسخ معرفی شده، آمده است. بعدها در هم‌کردی از این فهرست‌ها و همچنین فهرست موضوعی این مجموعه ده جلدی برای استفاده داخلی در

کتابخانه ملی یکی از بزرگ‌ترین گنجینه‌های نسخ و اسناد خطی را در سطح ملی در اختیار دارد. برای معرفی این نسخ و تسهیل دسترسی پژوهشگران به این مجموعه، از سال ۱۳۴۳ کار انتشار فهرست‌های نسخ موجود با عنوان فهرست نسخ خطی کتابخانه ملی آغاز شد. مجموعه نسخ موجود در این گنجینه تا سال ۱۳۵۸ به همت سید عبدالله انوار در ده جلد فهرست و منتشر گردید. معرفی نسخ در

۱. عضو هیئت علمی سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران Simin_niazi@yahoo.com

کتابخانه ملی تهیه شد. از ۱۳۶۸، کار تدوین فهرست نسخه‌های اضافه شده به مجموعه کتابخانه ملی آغاز شد و تا تابستان ۱۳۸۱ هفت جلد دیگر به مجموعه این فهرست‌ها افزوده شده است. گرایش فهرست‌های اخیر، به‌ویژه از جلد پانزدهم به بعد، به کارگیری قواعد فهرست‌نویسی در تعیین سرشناسه، شناسه‌های افزوده و موضوع‌نسخ است. در این فهرست‌ها معرفی نسخه و نسخ‌شناسی آن طبق روال فهرست‌های پیشین است با این تفاوت که برای سهولت کار استفاده، اطلاعات مربوط به معرفی کتاب و نسخ‌شناسی با سیاه‌نویسی از هم جدا شده‌اند و مراجع‌کننده به متن فهرست با سرعت بیشتری می‌تواند اطلاعات مربوط به آغاز و انجام، نوع کاغذ و جلد را بیابد. نمایه‌ی پایانی نیز کار جستجو در متن فهرست را آسان‌تر می‌کند. اخیراً اطلاعات این فهرست‌ها در فایل‌های رایانه‌ای وارد شده است تا امکان جستجوی سریع با جامعیت و دقت بیشتر فراهم شود. نظر به اینکه بخش بزرگی از آثار معرفی شده در این فهرست‌ها در حوزه علوم انسانی است که در آن آثار وابسته به یکدیگر نظیر حواشی، ترجمه‌ها، شروع، ذیل‌ها... فهرست‌نویسی شده‌اند، توجه به روابط کتابشناختی میان نوع آثار، به‌منظور گردآوری اطلاعات کتابشناختی آثار مرتبط با یک اثر و آثار مختلف یک نویسنده در مجموعه، حائز اهمیت است. بررسی حاضر به جنبه‌ای از این بحث می‌پردازد.

مسئله پژوهش

در این پژوهش وضعیت شروع معرفی شده در فهرست‌های نسخ خطی کتابخانه ملی (جلد ۱۱ الی ۱۷) با نام "آثار وابسته"، از نظر تدارک ابزارهای ارتباطی لازم در فهرست‌نویسی، برای پیوند این آثار با اصل اثر و دیگر آثار وابسته و همچنین حضور این ابزارها در نمایه‌های انتهای فهرست‌ها که اصلی‌ترین ابزار بازیابی اطلاعات است، بررسی شده است.

اهداف و اهمیت پژوهش

فهرست‌ها در کتابداری و اطلاع‌رسانی دارای ساختار، اهداف و کارکرد و ویژگی‌های هستند که آنها را به ابزاری مهم در بازیابی اطلاعات تبدیل کرده است. فهرست‌ها برای ایفای این نقش مهم باید ساختاری متناسب با کارکرد مورد انتظار

داشته باشند. یکی از مسائل مهم در فهرست‌نویسی نسخ خطی، به ویژه با توجه به گستردگی آثار وابسته در حوزه علوم انسانی در این نسخ، ایجاد پیوندهای کتابشناختی لازم در فهرست‌ها و نمایه‌های مرتبط با آنها به منظور ایفای نقش مهم آنها در اطلاع‌رسانی است. شناخت این روابط، سعی در معرفی و برنامه‌ریزی برای ایجاد امکان بازیابی اصلی اثر و آثار پیرامونی، و نوع ارتباط با آنها در این فهرست‌ها حائز اهمیت است. بررسی فهرست‌های منتشر شده از این دیدگاه می‌تواند شاخصی در تعیین میزان

ایجاد پیوندهای کتابشناختی در فهرست‌ها و نمایه‌های مرتبط با آنها، نقش آنها را در بازیابی اطلاعات، پررنگ‌تر می‌کند.

اعتماد به این ابزارها در اطلاع‌رسانی باشد و از سوی دیگر نتایج بررسی می‌تواند در اصلاح اشتباهات احتمالی مؤثر باشد.

تعریف عملیاتی اصطلاحات

شناسه‌های اصل اثر: در این پژوهش به نام پدیدآورنده و عنوان اصل اثر شرح شده اطلاق می‌شود.

شروع: منظور آثاری است که در تفسیر و توضیح یک اثر، همراه با آن یا به صورت مستقل آمده است و در نمایه این فهرست‌ها بیشتر ذیل مداخل شرح آمده و یا در متن فهرست با عنوانی که بیانگر شرح بودن اثر در دست فهرست‌نویسی است معرفی شده است. در این بررسی آثار مربوط به متون شرح، بررسی شده و آثاری نظیر حواشی، تکمله‌ها، تعلیقه‌ها، ذیل‌ها و نظایر آنها که بر شروع نگاشته شده، بررسی نشده است.

فهرست نسخ خطی کتابخانه ملی: در این پژوهش، شروع معرفی شده در جلد‌های ۱ الی ۱۷ فهرست مذکور بررسی شده است.

آثار وابسته: منظور آثاری است که بر پایه یک اثر اولیه شکل می‌گیرد مانند ویرایش‌ها، ترجمه‌ها، اقتباس‌ها، شروع و نظایر آنها. در این بررسی شروع مرتبط با یک اثر بررسی شده است.

سوالات پژوهش

۱. در فهرست‌نویسی شرح موجود در فهرست‌های نسخ خطی کتابخانه ملی ایران تا چه میزان ابزارهای لازم برای ایجاد ارتباط با عنوان و نویسنده اصل اثر (در چارچوب قواعد فهرست‌نویسی) تدارک شده است؟
۲. میزان حضور نام پدیدآورنده و عنوان اصل اثر شرح شده در نمایه‌های انتهای فهرست برای بازیابی شروع فهرست شده از طریق آنها چگونه است؟

یکی از مسائل مهم در فهرست‌نویسی نسخ خطی، به ویژه با توجه به گستردگی آثار وابسته در حوزه علوم انسانی، ایجاد پیوندهای کتابشناختی لازم در فهرست‌ها و نمایه‌های مرتبط است.

روش پژوهش

روش پژوهش پیمایشی است و برای شناخت پیشینه و همچنین قواعد فهرست‌نویسی آثار وابسته از پژوهش کتابخانه‌ای استفاده شده است.

جامعه پژوهش

تعداد شرح معرفی شده در ۱۷ جلد فهرست نسخ خطی بالغ بر ۱۳۷۲ نسخه است از این تعداد بر اساس قواعد نمونه‌گیری آماری نمونه‌ای به حجم ۳۰۰ عنوان انتخاب شد و سپس نسبت به حجم شرح موجود در هر جلد به تعداد مندرج در جداول ۱ و ۲ توزیع و بررسی شد.

روش گردآوری اطلاعات

برای گردآوری اطلاعات مورد نیاز "سیاهه وارسی" شامل ابزارهای ارتباطی لازم در فهرست‌نویسی این منابع، تهیه شد و سپس متن فهرست‌ها و نمایه‌های هر جلد در پاسخ به سوالات موضوع پژوهش با توجه به سیاهه وارسی بررسی شد.

مروری بر مطالعات گذشته

در گذشته مقاله‌هایی در زمینه فهرست‌نویسی آثار وابسته و تحول قواعد فهرست‌نویسی مربوط به این آثار به‌طور کلی

و همچنین بررسی‌های موردی در خصوص روابط کتابشناختی آثار وابسته در فهرست‌نویسی در ایران و جهان انجام شده است.

در ایران افشار زنجانی در سال ۱۳۷۱ در مقاله‌ای ضمن بر شمردن انواع آثار وابسته مانند شرح، تفسیر، حاشیه یا بحث در مورد مشکلات فهرست‌نویسی این آثار، به قواعدی در این زمینه اشاره می‌نماید (۱).

رحمت‌الله فتاحی در ۱۳۷۵ در مقاله‌ای ضمن تعریف روابط کتابشناختی، به نقش افرادی چون پایتزی، جونث، کاتر در گذشته و سیعور لوتسکی^۲ در قرن اخیر، در اهمیت دادن و ضابطه‌مند کردن این روابط اشاره می‌کند. در این مقاله همچنین به روابط کتابشناختی در فهرست‌نویسی توصیفی و عناصر ارتباط‌دهنده و ماتریس انواع روابط کتابشناختی و عناصر ارتباط‌دهنده آنها توجه شده است (۶: ۳۱ - ۴۴).

جمیله کوهستانی در ۱۳۷۹ در مقاله‌ای پس از بحث درباره هدف‌ها و کارکردهای فهرست‌ها، تحول اصول فهرست‌نویسی در اثر تحول در اهداف و کارکردهای فهرست را بررسی کرده است و تحول تاریخی اصول و قواعد فهرست‌نویسی توصیفی به ویژه قواعد مربوط به آثار وابسته را تبیین می‌نماید (۸: ۹۷ - ۱۱۴).

وی در مقاله‌ای دیگر در ۱۳۷۹، ضمن شناسایی و دسته‌بندی آثار وابسته در محدوده کتاب‌های فارسی، آنها را از نظر نحوه فهرست‌نویسی، جستجو، بازیابی و نمایش مؤثرتر اطلاعات در فهرست‌های رابطه‌ای بررسی می‌کند (۷: ۵۳ - ۸۰).

فرانک زارغزاده در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود در ۱۳۸۰، روابط کتابشناختی آثار وابسته را در فهرست‌نویسی کتابشناسی ملی ایران در فاصله سال‌های (۱۳۷۱ - ۱۳۷۵) بررسی کرده است. بر اساس یافته‌های وی در مجموع ۳۱۷۳۰ اثر در سال‌های مورد بررسی دارای روابط کتابشناختی بودند، وی این مجموعه را به تفکیک نوع رابطه کتابشناختی بررسی می‌کند (۳).

در خارج، پایتزی در اولین قواعد فهرست‌نویسی که شامل ۹۱ قانون برای فهرست موزه بریتانیا بود بر این باور تأکید دارد که فهرست باید به گونه‌ای طراحی شود که نه تنها برای استفاده‌کننده مشخص کند که کتابخانه کتاب خاصی را دارد، بلکه باید بتواند وجود دیگر و برایشان، ترجمه‌ها و سایر

آثار وابسته به آن را مشخص نماید. به عبارت دیگر به وظیفه فهرست در گردآوری آثار مرتبط توجه شود. کاتر نیز در تعیین اهداف فهرست می‌گوید که فهرست باید روشن کند که آیا کتاب یا کتاب‌هایی در موضوعی که مورد توجه خواننده است در کتابخانه وجود دارد. او در این سخن در واقع به مفهوم روابط کتابشناختی اشاره دارد (۲: ۶۷-۹۷).

یکی از جامع‌ترین پژوهش‌ها در این زمینه به وسیله باریبارا تیلت، در قالب پایان‌نامه دکترای انجام گرفته است، وی با بررسی نمونه‌ای به حجم ۲۱۰۰۰ رکورد از مجموع بیش از ۲/۵ میلیون رکورد موجود در پایگاه ماشین خوان کتابخانه کنگره در فاصله سال‌های ۱۹۶۸-۱۹۸۶، انواع روابط کتابشناختی را تبیین و درصد روابط کتابشناختی موجود را تعیین نمود. وی در پژوهش خود این روابط را به هشت نوع شامل روابط هم‌ارز، اشتقاقی، توصیفی، کل و جزء، توالی، همراهی، انتزاعی و مادی اصل اثر و ویژگی‌های مشترک تقسیم می‌کند (۳۱: ۴۴-۴۶).

تعریف، اهداف و کارکردهای فهرست

فهرست به سیاه‌های از کتاب‌ها، نقشه‌ها و دیگر مواد که بر حسب طرح و نقشه معینی منظم شده باشد گفته می‌شود (۴: ذیل "فهرست").

بر اساس مصوبهٔ همایش پاریس که بر مبنای پیشنهادهای سیمور لوبتسکی شکل گرفت، فهرست باید به‌طور مؤثر در پاسخ به موارد زیر به کار آید:

– آباکتابخانه، کتاب خاصی یا نویسنده و عنوان معین و با عنوان به‌منتهایی و یا دیگر ویژگی‌های جایگزین مورد نیاز برای شناسایی کتاب، را درآست؟

– چه آثاری از یک نویسنده معین و چه ویرایش‌هایی از یک اثر خاص در کتابخانه موجود است؟

بر مبنای این اصول، فهرست دارای دو کارکرد مهم است. نخست اینکه سیاه‌های از مواد است که امکان جستجو از طریق نویسنده، عنوان و یا موضوع در آن وجود دارد. دوم اینکه فهرست وسیله گردآوری آثار مختلف یک نویسنده و ویرایش‌های مختلف یک اثر معین است. تحقق ویژگی اخیر به پیش‌بینی قواعدی در فهرست‌نویسی نیاز دارد که ابزارهای ارتباطی لازم را در متن فهرست و همچنین در نمایه‌های مرتبط با آن فراهم نماید.

تأمین این ابزارها در فهرست‌نویسی که اغلب نیازمند مراجعه مکرر فهرست‌نویسان به سوابق و منابع مرجع و شناخت آنهاست، ابعاد پژوهشی کار فهرست‌نویسی را آشکار می‌سازد.

شروع، روابط کتابشناختی و قواعد فهرست‌نویسی

شروع یکی از مهم‌ترین آثار وابسته موجود در فهرست‌نسخ خطی کتابخانه ملی ایران است. در چارچوب دسته‌بندی انواع روابط کتابشناختی، رابطه شرح با اثر اصلی از نوع رابطه توصیفی است. منظور از رابطه توصیفی، ارتباطی است که میان یک اثر با اثر دیگری که آن را توصیف، تشریح، نقد و ارزشیابی می‌کند برقرار است. در قواعد فهرست‌نویسی انگلومریکن برای نشان دادن این رابطه مقرر شده که: "اگر اثری به منزله شرح معرفی شده باشد، اثر را زیر نام شارح بیاورید و برای اصل اثر شناسهٔ افزوده نویسنده - عنوان بسازید و در صورت لزوم به عنوان اثر اصلی شناسهٔ افزوده بدهید. در صورتی که اثر اصلی نویسنده نداشته باشد، برای عنوان اثر اصلی شناسهٔ افزوده ساخته می‌شود." (۵: قاعده 21.13 B1).

توجه بیشتر در شکل‌گیری نمایه‌های انتهای فهرست‌ها که اصلی‌ترین ابزارهای اطلاعات هستند، کاملاً ضروری است.

بر اساس این قاعده و همچنین قواعد مورد استفاده در کتابشناسی ملی ایران در ارتباط با شروع (برای مثال کارت شمارهٔ ۵۸۸۱ - ۷۵) ابزارهای ارتباطی زیر در فهرست‌نویسی این آثار استفاده می‌شود:

– معرفی عنوان و نویسندهٔ اصل اثر در یادداشت‌ها؛
– سرعنوان موضوعی نویسنده / عنوان - نقد و تفسیر (برای اصل اثر)؛
– شناسهٔ افزوده نویسنده / عنوان. شرح (برای اصل اثر)؛

– شناسهٔ افزوده عنوان. شرح (برای اصل اثر).
در بررسی حاضر، جامعهٔ مورد پژوهش در متن ۱۷

جلد فهرست و نمایه‌های انتهایی آن از نظر حضور یا فقدان این ابزارها در فهرست‌نویسی بررسی شده است. علاوه بر این چون در برخی جلدها به "نمایه نام‌های پراکنده" برخورد می‌کنیم، عاملی با عنوان "سایر ابزارهای ارتباطی" نیز در سیاهه واریسی گنجانده شد، تا به سؤال دوم پژوهش با دقت بیشتری پاسخ گفته شود.

نتایج پژوهش و تجزیه و تحلیل آن

نتایج حاصل از بررسی در جداول ارائه می‌گردد:
داده‌های جدول ۱ که توزیع فراوانی حضور ابزارهای ارتباطی در متن فهرست را به تفکیک هر جلد ارائه می‌دهد، نمایانگر آن است که اولاً در یادداشت‌های مربوط به معرفی کتاب، ۶۵ درصد از نسخ مورد بررسی معرفی شده‌اند و در ۳۵ درصد از موارد نیز معرفی اثر به شمارهای دیگر ارجاع شده است. هر چند وجود این ارجاعات برای جلوگیری از حجیم شدن ناشی از تکرار مطالب فهرست، امری پسندیده است، اما فقدان شماره جلد در شماره ارجاعی، می‌تواند سبب سرگردانی مراجعه‌کننده به فهرست باشد. در معرفی کتاب نیز در پانزده مورد از موارد، معرفی انجام شده از نظر اهداف این بررسی، یعنی معرفی نویسنده و عنوان اثر اصلی ناقص بود. علاوه بر آن، هر چند این پژوهش قصد بررسی کیفی اطلاعات فهرست‌ها را ندارد، اما مواردی دیده می‌شود که مراجعه‌کننده در بخش معرفی کتاب با توضیح روشنی مواجه نیست، که بررسی این موارد و پیشنهاد روش‌های اصلاحی، پژوهش‌های دیگری را می‌طلبد. ثانیاً در مورد دیگر ابزارهای ارتباطی باید گفت که این ابزارها از جلد پانزدهم به بعد که رعایت قواعد فهرست‌نویسی در نسخ مرسوم گردید، در فهرست‌ها حضور یافته‌اند. حضور هر یک از این ابزارها در هر یک از جلدهای پانزده الی هفده، صد درصد (حضور هر چهار ابزار ارتباطی) و در جلدهای یک الی چهارده، بیست و پنج درصد (یکی از چهار ابزار) است. در مجموع همه ابزارها و جلدها، به‌طور متوسط ۴۴ درصد حضور ابزارهای ارتباطی را در متن می‌بینیم. اما از آنجا که حضور این دسته از عناصر ارتباطی در متن فهرست سرآغازی برای حضور آنها در نمایه‌های انتهایی در نقش وسیله اصلی بازیابی اطلاعات است، در جدول ۲ میزان این حضور ارائه می‌گردد.

جدول ۱. توزیع فراوانی حضور ابزارهای ارتباطی در متن فهرست‌های نسخ خطی به تفکیک هر جلد

شماره جلد	ابزارهای ارتباطی		حجم نمونه	حضور متوسطی نویسنده عنوان	شماره افزوده نویسنده / عنوان	شماره افزوده عنوان	پانداختن	ارجاع به سایر نام دیگر	مجموع حضور ابزارها در متن
	شماره جلد	حجم نمونه							
۱	۲	۲	۲	-	-	-	-	-	۲
۲	۳	۳	۳	-	-	-	-	-	۳
۳	۴	۴	۴	-	-	-	-	-	۴
۴	۵	۵	۵	-	-	-	-	-	۵
۵	۶	۶	۶	-	-	-	-	-	۶
۶	۷	۷	۷	-	-	-	-	-	۷
۷	۸	۸	۸	-	-	-	-	-	۸
۸	۹	۹	۹	-	-	-	-	-	۹
۹	۱۰	۱۰	۱۰	-	-	-	-	-	۱۰
۱۰	۱۱	۱۱	۱۱	-	-	-	-	-	۱۱
۱۱	۱۲	۱۲	۱۲	-	-	-	-	-	۱۲
۱۲	۱۳	۱۳	۱۳	-	-	-	-	-	۱۳
۱۳	۱۴	۱۴	۱۴	-	-	-	-	-	۱۴
۱۴	۱۵	۱۵	۱۵	-	-	-	-	-	۱۵
۱۵	۱۶	۱۶	۱۶	-	-	-	-	-	۱۶
۱۶	۱۷	۱۷	۱۷	-	-	-	-	-	۱۷
۱۷	۱۸	۱۸	۱۸	-	-	-	-	-	۱۸
۱۸	۱۹	۱۹	۱۹	-	-	-	-	-	۱۹
۱۹	۲۰	۲۰	۲۰	-	-	-	-	-	۲۰
۲۰	۲۱	۲۱	۲۱	-	-	-	-	-	۲۱
۲۱	۲۲	۲۲	۲۲	-	-	-	-	-	۲۲
۲۲	۲۳	۲۳	۲۳	-	-	-	-	-	۲۳
۲۳	۲۴	۲۴	۲۴	-	-	-	-	-	۲۴
۲۴	۲۵	۲۵	۲۵	-	-	-	-	-	۲۵
۲۵	۲۶	۲۶	۲۶	-	-	-	-	-	۲۶
۲۶	۲۷	۲۷	۲۷	-	-	-	-	-	۲۷
۲۷	۲۸	۲۸	۲۸	-	-	-	-	-	۲۸
۲۸	۲۹	۲۹	۲۹	-	-	-	-	-	۲۹
۲۹	۳۰	۳۰	۳۰	-	-	-	-	-	۳۰
۳۰	۳۱	۳۱	۳۱	-	-	-	-	-	۳۱
۳۱	۳۲	۳۲	۳۲	-	-	-	-	-	۳۲
۳۲	۳۳	۳۳	۳۳	-	-	-	-	-	۳۳
۳۳	۳۴	۳۴	۳۴	-	-	-	-	-	۳۴
۳۴	۳۵	۳۵	۳۵	-	-	-	-	-	۳۵
۳۵	۳۶	۳۶	۳۶	-	-	-	-	-	۳۶
۳۶	۳۷	۳۷	۳۷	-	-	-	-	-	۳۷
۳۷	۳۸	۳۸	۳۸	-	-	-	-	-	۳۸
۳۸	۳۹	۳۹	۳۹	-	-	-	-	-	۳۹
۳۹	۴۰	۴۰	۴۰	-	-	-	-	-	۴۰
۴۰	۴۱	۴۱	۴۱	-	-	-	-	-	۴۱
۴۱	۴۲	۴۲	۴۲	-	-	-	-	-	۴۲
۴۲	۴۳	۴۳	۴۳	-	-	-	-	-	۴۳
۴۳	۴۴	۴۴	۴۴	-	-	-	-	-	۴۴
۴۴	۴۵	۴۵	۴۵	-	-	-	-	-	۴۵
۴۵	۴۶	۴۶	۴۶	-	-	-	-	-	۴۶
۴۶	۴۷	۴۷	۴۷	-	-	-	-	-	۴۷
۴۷	۴۸	۴۸	۴۸	-	-	-	-	-	۴۸
۴۸	۴۹	۴۹	۴۹	-	-	-	-	-	۴۹
۴۹	۵۰	۵۰	۵۰	-	-	-	-	-	۵۰
۵۰	۵۱	۵۱	۵۱	-	-	-	-	-	۵۱
۵۱	۵۲	۵۲	۵۲	-	-	-	-	-	۵۲
۵۲	۵۳	۵۳	۵۳	-	-	-	-	-	۵۳
۵۳	۵۴	۵۴	۵۴	-	-	-	-	-	۵۴
۵۴	۵۵	۵۵	۵۵	-	-	-	-	-	۵۵
۵۵	۵۶	۵۶	۵۶	-	-	-	-	-	۵۶
۵۶	۵۷	۵۷	۵۷	-	-	-	-	-	۵۷
۵۷	۵۸	۵۸	۵۸	-	-	-	-	-	۵۸
۵۸	۵۹	۵۹	۵۹	-	-	-	-	-	۵۹
۵۹	۶۰	۶۰	۶۰	-	-	-	-	-	۶۰
۶۰	۶۱	۶۱	۶۱	-	-	-	-	-	۶۱
۶۱	۶۲	۶۲	۶۲	-	-	-	-	-	۶۲
۶۲	۶۳	۶۳	۶۳	-	-	-	-	-	۶۳
۶۳	۶۴	۶۴	۶۴	-	-	-	-	-	۶۴
۶۴	۶۵	۶۵	۶۵	-	-	-	-	-	۶۵
۶۵	۶۶	۶۶	۶۶	-	-	-	-	-	۶۶
۶۶	۶۷	۶۷	۶۷	-	-	-	-	-	۶۷
۶۷	۶۸	۶۸	۶۸	-	-	-	-	-	۶۸
۶۸	۶۹	۶۹	۶۹	-	-	-	-	-	۶۹
۶۹	۷۰	۷۰	۷۰	-	-	-	-	-	۷۰
۷۰	۷۱	۷۱	۷۱	-	-	-	-	-	۷۱
۷۱	۷۲	۷۲	۷۲	-	-	-	-	-	۷۲
۷۲	۷۳	۷۳	۷۳	-	-	-	-	-	۷۳
۷۳	۷۴	۷۴	۷۴	-	-	-	-	-	۷۴
۷۴	۷۵	۷۵	۷۵	-	-	-	-	-	۷۵
۷۵	۷۶	۷۶	۷۶	-	-	-	-	-	۷۶
۷۶	۷۷	۷۷	۷۷	-	-	-	-	-	۷۷
۷۷	۷۸	۷۸	۷۸	-	-	-	-	-	۷۸
۷۸	۷۹	۷۹	۷۹	-	-	-	-	-	۷۹
۷۹	۸۰	۸۰	۸۰	-	-	-	-	-	۸۰
۸۰	۸۱	۸۱	۸۱	-	-	-	-	-	۸۱
۸۱	۸۲	۸۲	۸۲	-	-	-	-	-	۸۲
۸۲	۸۳	۸۳	۸۳	-	-	-	-	-	۸۳
۸۳	۸۴	۸۴	۸۴	-	-	-	-	-	۸۴
۸۴	۸۵	۸۵	۸۵	-	-	-	-	-	۸۵
۸۵	۸۶	۸۶	۸۶	-	-	-	-	-	۸۶
۸۶	۸۷	۸۷	۸۷	-	-	-	-	-	۸۷
۸۷	۸۸	۸۸	۸۸	-	-	-	-	-	۸۸
۸۸	۸۹	۸۹	۸۹	-	-	-	-	-	۸۹
۸۹	۹۰	۹۰	۹۰	-	-	-	-	-	۹۰
۹۰	۹۱	۹۱	۹۱	-	-	-	-	-	۹۱
۹۱	۹۲	۹۲	۹۲	-	-	-	-	-	۹۲
۹۲	۹۳	۹۳	۹۳	-	-	-	-	-	۹۳
۹۳	۹۴	۹۴	۹۴	-	-	-	-	-	۹۴
۹۴	۹۵	۹۵	۹۵	-	-	-	-	-	۹۵
۹۵	۹۶	۹۶	۹۶	-	-	-	-	-	۹۶
۹۶	۹۷	۹۷	۹۷	-	-	-	-	-	۹۷
۹۷	۹۸	۹۸	۹۸	-	-	-	-	-	۹۸
۹۸	۹۹	۹۹	۹۹	-	-	-	-	-	۹۹
۹۹	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	-	-	-	-	-	۱۰۰

محاسبه درصد با عدم احتساب جلد پانزدهم که بی نیاز از این طریق دستیابی است انجام شده است.

همان گونه که در جدول ۲ مشاهده می شود، در جلدهای یک الی چهارده از فهرست های نسخ خطی به دلیل استفاده نکردن از قواعد فهرست نویسی در اختصاص سرعنوان موضوعی و شناسه های افزوده در متن، میزان حضور این شناسه ها در بازیابی از طریق نمایه ها صفر است. البته در جلد های یک الی سیزده به کارگیری روش های تعریف نشده و به صورت پراکنده سبب حضور عنوان و یا نام پدیدآورنده اصل اثر در نمایه های پایانی شده که در جدول با عنوان دیگر راهنمای دستیابی آمده است. مقایسه دو جدول ۱ و ۲ در مورد جلد های چهارده به بعد نشان می دهد که علی رغم حضور شناسه های مورد نیاز برای دستیابی به اصل اثر در متن فهرست ها که جدول ۱ آن را نشان می دهد، این شناسه ها، به استثنای جلد پانزدهم در نمایه های انتهایی منعکس نشده و در نتیجه امکان بازیابی اصل اثر از این طریق وجود ندارد.

همان گونه که در جدول دیده می شود، در مجموع پنج طریق دستیابی، فقط ۱۶۹ مورد یا حدود ۱۱/۲ درصد، امکان دستیابی به اصل اثر فراهم شده است. این امر به معنای ضرورت توجه بیشتر در شکل گیری نمایه های انتهایی فهرست هاست که اصلی ترین ابزار بازیابی اطلاعات هستند. بنابراین به نظر می رسد باید اطلاعات جلد های یک تا چهارده این فهرست از نظر تدارک ابزارهای ارتباطی لازم بازیابی شود و اطلاعات فراهم شده در فایلهای راهنمای وارد گردد، در مورد جلد شانزده به بعد نیز وارد کردن شناسه های پایان متن فهرست در نمایه های انتخابی و همچنین فایلهای راهنمای ضروری است. نگارنده در حین انجام این پژوهش همچنین به موارد عدیده ای از مشکلات مربوط به مستند نبودن نام ها، برگه آرای بر اساس معیارهای تعریف نشده و با غیر معمول برخورد نمود که خود به بررسی مستقلی نیاز دارد. هر چند ممکن است اموری از این دست در ظاهر در مقایسه با تلاش فهرست نویسان این حوزه امری حاشیه ای به نظر برسد، ولی رعایت نکردن آن می تواند سبب به هدر رفتن تلاش های انجام شده و از دست رفتن اطلاعات شود. برای اجتناب از این مشکلات پیشنهاد می گردد متخصصان کتابداری و اطلاع رسانی با

جدول ۳. توزیع فراوانی حضور ابزارهای ارتباطی در نمایه های دستیابی

ابزارهای ارتباطی	شماره جلد	عنوان												
		حجم نمونه												
		۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳
سرعنوان موضوعی فهرست نامنوان	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
شناسه افزوده نویسنده / عنوان	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
شناسه افزوده عنوان	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
دیگر راهنمای	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
دستیابی	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
موسط درصد حضور ابزار در متن	۲۰	۶	۱۳	-	-	۴	۷	۵۸	۷	۸۴	۵۵	۱۳	-	-
میان	۱۶۹	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
میان در مجموع جلد	۸۳	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
میان در مجموع جلد	۸۳	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
میان در مجموع جلد	۸۳	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
میان در مجموع جلد	۸۳	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
میان در مجموع جلد	۸۳	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
میان در مجموع جلد	۸۳	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
میان در مجموع جلد	۸۳	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
میان در مجموع جلد	۸۳	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
میان در مجموع جلد	۸۳	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
میان در مجموع جلد	۸۳	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
میان در مجموع جلد	۸۳	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
میان در مجموع جلد	۸۳	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
میان در مجموع جلد	۸۳	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
میان در مجموع جلد	۸۳	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
میان در مجموع جلد	۸۳	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

این عنوان به دلیل وجود نمایه های پراکنده در بعضی از فهرست ها در سایه های گسسته شده است.
 در این جلد نیاز به دیگر راهنمای دستیابی نیست.
 محاسبه درصد با عدم احتساب جلد پانزدهم که بی نیاز از طریق دستیابی است انجام شده است.

فهرست‌نویسان نسخ خطی همکاری داشته باشند. همچنین انجام بررسی‌های لازم در دیگر ویژگی‌های مرتبط با فهرست‌نویسی این نسخ که متضمن جامعیت، دقت و صحت در اطلاع‌رسانی از این منابع است، امری ضروری به نظر می‌رسد.

منابع

۱. افشارزنجانی، ابراهیم. «آثار وابسته و فهرست‌نویسی آنها»، یته پژوهش، دوره دوم، ۶ (۱۳۷۱).
۲. راستین، فروردین؛ مرادی، نورالله. «کاتر و کارهایش». نامه انجمن کتابدوان ایران، دوره ششم، (بهار ۱۳۵۲): ۶۷-۹۷.
۳. زارعزاده، فرانک. «بررسی روابط کتابشناختی در فهرست‌نویسی کتابشناسی ملی جمهوری اسلامی ایران در سال‌های ۱۳۷۱-۱۳۷۵». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۳۸۰.
۴. سلطانی، پوری. دانشنامه کتابداری، ذیل «فهرست».

۵. صدیق بهزادی، ماندانا. «مستفاه قواعد فهرست‌نویسی». تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۸.

۶. فتاحی، رحمت‌الله. «روابط کتابشناختی در فهرست‌نویسی توصیفی». فصلنامه کتاب، دوره هفتم، ۲ (تابستان ۱۳۷۵): ۳۱-۴۴.

۷. کوهستانی، جمیله. «بررسی آثار وابسته و انواع وابستگی‌های آن‌ها در متون فارسی از رویکرد فهرست‌نویسی». کتابداری و اطلاع‌رسانی، دوره سوم، ۱ (بهار ۱۳۷۹): ۵۳-۸۰.

۸. کوهستانی، جمیله. «تحول تاریخی اصول و قواعد فهرست‌نویسی توصیفی با تأکید بر فهرست‌نویسی آثار وابسته». کتابداری و اطلاع‌رسانی، دوره سوم، ۲ (تابستان ۱۳۷۹): ۹۷-۱۱۴.

تاریخ دریافت: ۱۳۸۲/۹/۴